

Екологичната култура на българския селскостопански производител - конкурентно предимство в новата ОСП

Доц. д-р ПЛАМЕНА ЙОВЧЕВСКА
Институт по аграрна икономика – София
„Medicus curat, natura sanat”
E-mail: yovchevska@abv.bg

Резюме: В доклада се представят резултати от емпирично социологическо изследване, проведено през 2010 г. на територията на област Благоевград. Резултатите са представителни за селскостопанските производители от региона, който се характеризира с дребноплощно производство. Високата екологична култура на респондентите, регистрирани от ЕСИ, и нагласите им за бъдеща стопанска активност са потенциална възможност и конкурентно предимство за успешно прилагане на новата бюджетна и референтна рамка на ОСП, влизаща в сила след 2013 г. Резултатите показват, че в този регион има устойчиво съответствие между природни ресурси и земеделска активност. Това е съществено условие за съхраняване на екологичното равновесие, на ландшафта, за хранителната сигурност и качеството - основни изисквания към производителите, произтичащи от последните промени в най-старата общностна политика - ОСП.

Ключови думи: български селскостопански производител, екологична култура, конкурентно предимство, ОСП

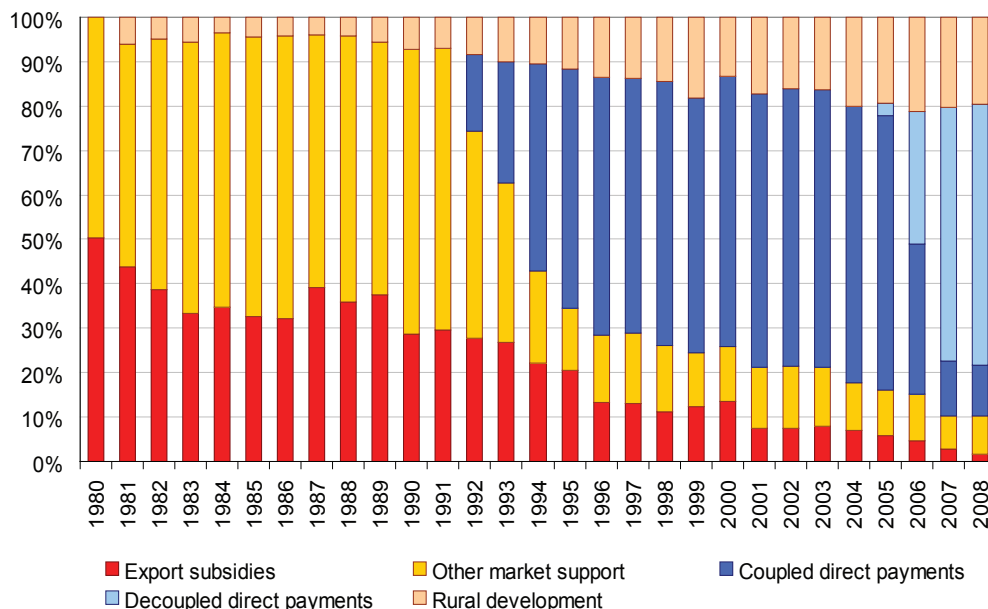
Общата селскостопанска политика (ОСП) е най-старата и същевременно динамично променяща се политика, за чието поддържане се заделя най-голяма част от бюджета на Европа. Промените в общностната земеделска политика са продиктувани от глобалните проблеми на съвременния свят и от дневния ред на ЕС. Динамичността на тези промени, както личи от фиг. 1, определят и приоритетите в развитието на ОСП.

През последните десетилетия ЕС (фиг. 1) извърши значителни промени в ОСП. Премахна селскостопанските помощи, основани на обем производство, и предостави на земеделските

стопани по-голяма свобода да отглеждат култури, за които има повишено пазарно търсене. Решаването на задачи, свързани с осигуряването на хранителна сигурност, опазването на природните ресурси и съхраняването на жизнената среда, преориентираха общностната земеделска политика към екологосъобразно производство, опазване на ландшафта и селските райони. С това ОСП е първата общностна политика, която се доближи до глобалния проблем за устойчиво развитие и запазване на естествената природна и жизнена среда на човека (Русчева, 2000 г.; Ковалски, 2009 г.; Мантарова, 2010 г.). Трябва да се отбележи, че промените в ОСП са предшествани от научнообоснована експертиза и проучване на общественото мнение чрез широко оповестен публичен дебат.

Целтанадоклада е да представи екологичната култура на българския земеделец като конкурентно предимство при новия програмен и бюджетен период на ОСП. Анализът се основава на резултати от проведено през 2010 г. емпирично социологическо изследване (ЕСИ) в 52 гнезда „Екологичната култура на производителите на селскостопанска продукция”. То е част от проект „Трансформацията на националната ценностна система и нейната синхронизация с европейските модели: развитието на екологичната култура като показател за транслация на европейски ценности в българското общество”, финансиран от Фонд „Научни изследвания” на МОМН. Колективът е интердисциплинарен, с ръководител доц. д-р Анна Мантарова. Проектът има два етапа, регионален и национален. Данните от първия етап са представителни за жителите над 18 години от селата в Благоевградска област. Регионът е характерен с дребноплощно производство. Над 77% от селскостопанските производители, попаднали в извадката, притежават и обработват до 10 дка земя. Характерно за този тип производство е щадящо отношение към поземлените ресурси. Резултатите от ЕСИ показват, че за 44% от селскостопанските производители в региона земята е имущество, 28,3% я определят като източник на доход, почти 27% споделят, че тя е семейна ценност, за малко над 19% от респондентите е ценен поземлен ресурс. Най-нисък е делът на отговорилите, че земята е място за отглеждане на растенията, просто почва. Тези резултати са носители на ценна информация, разкриваща грижовно отношение към основния производствен фактор в земеделието – земята, и предпоставка за успешно прилагане на

Фиг. 1
Fig. 1

Еволюция на разходите за подкрепа на ОСП

Costs evolution for CAP support

Източник: European Commission, DG AGRI (updated by DG AGRI-Unit L.1 on 5.3.2010)

екологосъобразни практики.

Както вече споменахме, връзката човек – природа – земеделие е основен приоритет на ОСП през XXI-ви век. В нея се вписват всички политики, осигуряващи устойчивото развитие. Тя има системен характер и гарантира осигуряване екзистенциалната рамка на човека посредством съхранена жизнена среда и екологосъобразно производство на здравословна храна. Древните мислители са определяли силата на природата чрез сентенцията: „Medicus curat, natura sanat” - лекарят лекува, природата излекува. В този контекст България има натрупана експертиза, която би могла да се използва рационално. Характерни черти на българската *агросфера*, в частност *агроекологични ресурси* – поземлени, климатични, водни, биологични и др., са високото им качество и видово разнообразие, които не се срещат в глобален мащаб. Затова в *70-те и 80-те години на миналия век нашата страна е избрана за базов обект на ООН*. Провеждат се научни експерименти и полски наблюдения с цел набиране на базова информация за екологично

моделиране на растениевъдното производство¹.

Тези проучвания са продължение на традиционно силната за България връзка между природна среда, земеделие и ландшафт. Но нито една академична разработка не би се реализирала успешно без активно участие на селскостопанските производители, които с дейността си пряко въздействат върху природните екосистеми и влияят на тяхното равновесно състояние. Само природна среда със запазени и съхранени компоненти може да осигури производство на екологично чисти храни - основен приоритет при променената и осъвременена ОСП, чиято нова бюджетна и референтна рамка стартира след 2013 г.². Срещата на производители и потребители се стимулира от редица политики, осигуряващи високо качество на селскостопанската продукция. Поддържането му се гарантира от подкрепа на производство на продукти с доказан произход, от защитен географски регион, на традиционни специалитети и др.³ Пряка връзка с „Европа 2020” има и документът на ЕК⁴, регламентиращ ефикасно използване на ресурсите на стария континент, въпрос особено значим за селското стопанство.

Нагласите за щадящо отношение към околната среда, и в частност към земята при дребноплощното производство, регистрирани при

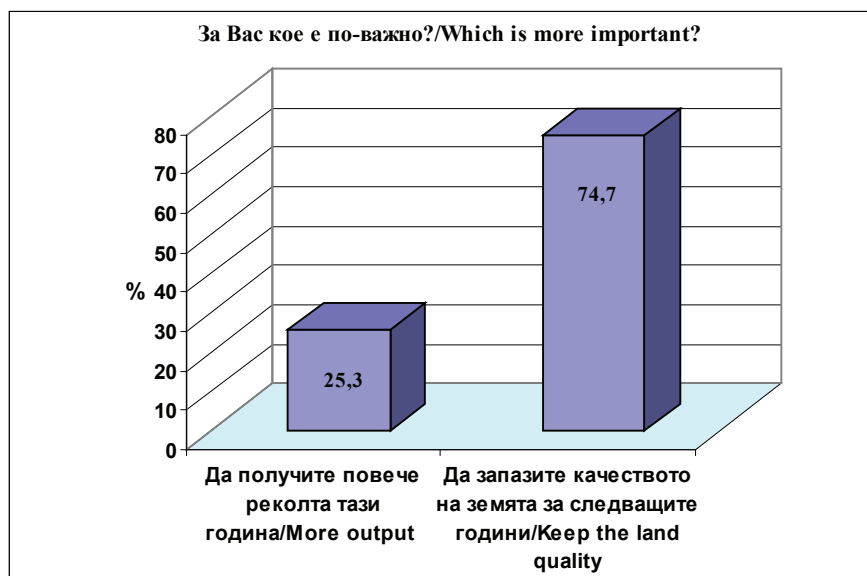
¹www.government.bg/NCSA-UNCCO-Baseline.doc

²http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/index_fr.htm

³http://ec.europa.eu/agriculture/quality/index_en.htm

⁴COM (2011) 21

Фиг. 2
Fig. 2

Източник: ЕСИ, представително за Благоевградска област, 2010 г.
Source: Empiric Sociologic Survey, representative for Blagoevgrad

проведеното ЕСИ, се потвърждават от получените резултати. Те са еднопосочни и красноречиви. На въпрос: „За Вас кое е по-важно?“, трима от четирима респонденти отговарят – “да запазя качеството на земята за следващите години”. Едва 25% споделят, че за тях е по-важно да получат повече реколта през тази година (фиг. 2).

В етап на все по-екологизираща се ОСП, тези данни разкриват готовност на земеделските производители у нас да прилагат новите изисквания без допълнителни „инвестиции“ за обучение⁵, понякога поглъщащо сериозен финансов ресурс.

Следващ мотив, свидетелстващ за висока екологична култура на селскостопанските производители от региона, откриваме в отговорите на въпроса: „Екологичните практики за Вас са най-вече: “. Всеки втори производител на селскостопанска продукция отговаря, че екологичните практики са възможност за съхранение на околната среда (фиг. 3). За почти 24% те са възможност за получаване на допълнителни доходи. Съществува информация за бъдещи устойчиви практики, прилагани от селскостопанските производители в област Благоевград, се открива в отговора: възможност за навлизане в нови пазарни ниши. Такова е мнението на почти 11% от респондентите. Това е заявка за устойчива и дори разширена производствена дейност.

Това производство тепърва ще увеличава своя пазарен дял. Търсенето на „здрава храна“, непре-

къснато повишаващата се хранителна култура на населението, отмирането на някои вредни хранителни навици ще доведе до повишена консумация и търсене на екологично чисти храни. Резултатите от ЕСИ открояват регистрираната екологична култура на земеделците от региона като конкурентно предимство при прилагането на новите практики на Общността, при променената и обновена ОСП.

Елемент от тези промени е и приетата през м. юли 2011 г. Зелена книга⁶ относно насърчаване и информиране в подкрепа на селскостопанските продукти — стратегия с висока европейска добавена стойност за насърчаване на вкусовете на Европа. Прилагането ѝ ще допринесе за подобряване на средата за стопанска активност в полза на производителите на селскостопанска продукция, което ще благоприятства развитието на селските райони и ще подобри икономическите условия за бизнес в тях.

⁵Британска неправителствена организация Open Europe обнародва списък на куриозни проекти, финансирани от Брюксел. За подобряване на емоционалната връзка на тиролските фермери с природата са похарчени 30 хил.евро - 16 000 от бюджета на ЕС, и 24 000 евро от австрийското правителство. Чрез разговори земеделците е трябвало да осъзнаят връзката си с природата, да подобрят емоционалното си отношение към земята и да преодолееят доминиращите си рационално-икономически мотиви.

⁶COM (2011) 436

Фиг. 3
Fig. 3

Източник: ЕСИ, представително за Благоевградска област, 2010 г.
Sources: Empiric Sociologic Survey, representative for Blagoevgrad district, 2010

В рамките на изследването е събрана информация, описваща различни аспекти на технологичната дисциплина, и най-вече тези, свързани с грижата за земята. Като цяло резултатите говорят за проява на висока екологична култура на производителите на селскостопанска продукция в област Благоевград (фиг. 4).

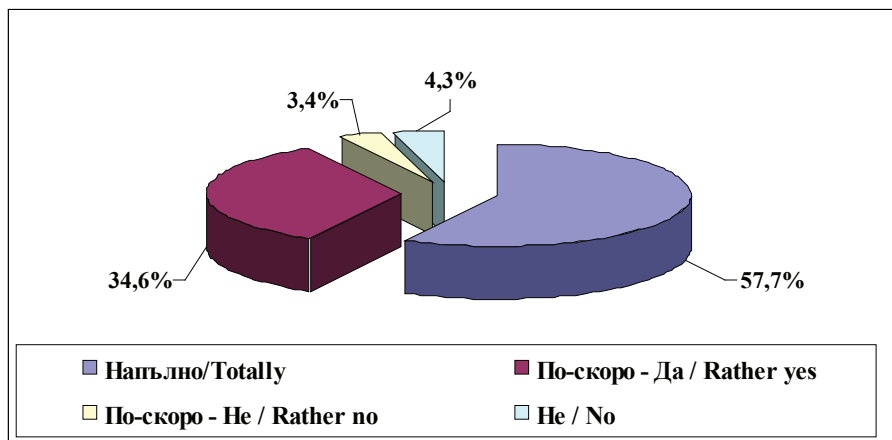
Преобладаващата част – 57,7% от респондентите, твърдят, че напълно се съобразяват с качествените характеристики на земята при избор на културата, която ще отглеждат. Към тази група можем да добавим и отговорилите „по-скоро да” – почти 35%. Сумарно, за всеки девет от десет земеделски производители, качествата на основния агроекологичен ресурс са определящи при производствената му дейност. Отговорилите отрицателно – „по-скоро не” и „изобщо не”, са по-малко от 8%.

Все пак отново трябва да се отбележи, че става дума за дребноплощно производство. Доброто познаване от стопанина на възможностите за отглеждане на всяка отделна култура на конкретните поземлените участъци, които обработва, е съществен фактор за реколтиране на висок добив. Тази информация се предава от предшествашите поколения, наследява се и се пази от следващите. Значимостта на тази практика ще се преоткрива и ще предизвиква все по-голям интерес за проучване, предвид предстоящите промени в общностната земеделска политика.

Резултатите от ЕСИ регистрират добра информираност на респондентите относно влизането в сила на новия бюджетен и референтен период. Данните от теренното изследване са отразени на фиг. 5. Производителите на селскостопанска продукция, попаднали в извадката, проявяваха активен интерес по всички въпроси, свързани с новите промени в ОСП. Това е регистрирано и при резултатите от изследването. Запитани за новия период (фиг. 5), преобладаващата част от респондентите отговарят, че той влиза в сила след 2013 г.

Високият процент верни отговори, регистриран при най-младите, се дължи на факта, че те са информационно най-добре осигурени. Данните от фиг. 5 открояват по-висока информираност при най-възрастната демографска група - над 60 години, в сравнение с по-младите респонденти - 40-49 и 50-60 години. Интересът при най-възрастните се открие и на терен. Това са хора в предпензионна и в ранна пенсионна възраст, които заявяват, че биха се възползвали от някои от мерките за подпоматане, ако сегашните процедури за кандидатстване бъдат опростени. Мотивирани са от възможността да живеят в хармония с природата, да произвеждат продукция за себе си и за членовете на своите семейства. След умората от активността в трудоспособна възраст декларират интерес към нов начин на живот, осигуряващ спокойствие и удовлетворение

Фиг. 4
Fig. 4

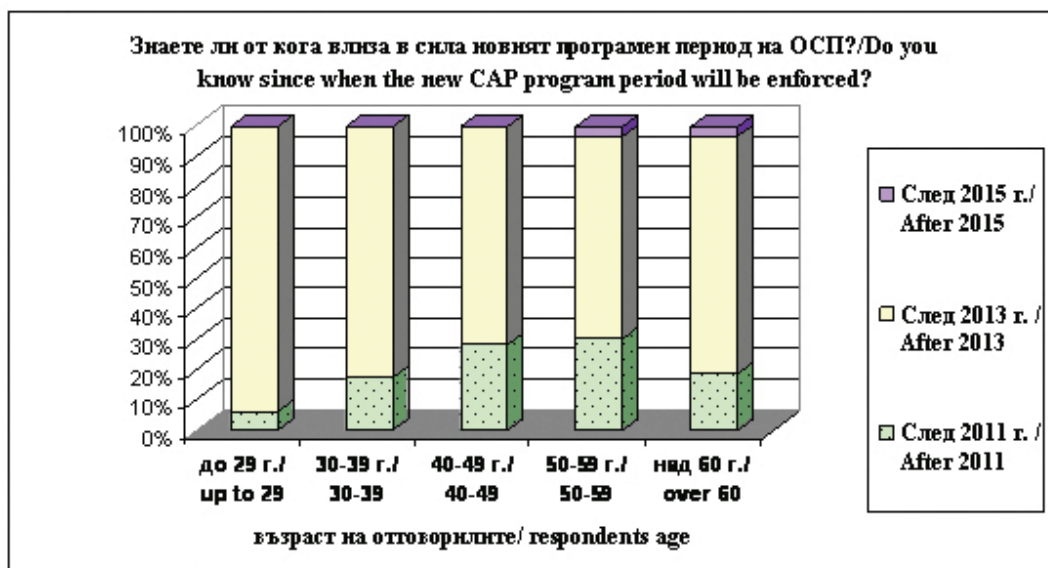

Доколко се съобразявате с качествата на земята при избор на култура
Compliance with land qualities for crops choice

Източник: Проведено ЕСИ Благоевград, 2010 г.

Source: Empiric Sociologic Survey, Blagoevgrad district, 2010

Фиг. 5
Fig. 5

Източник: Проведено ЕСИ, Благоевград, 2010 г.

Source: Empiric Sociologic Survey, Blagoevgrad, 2010

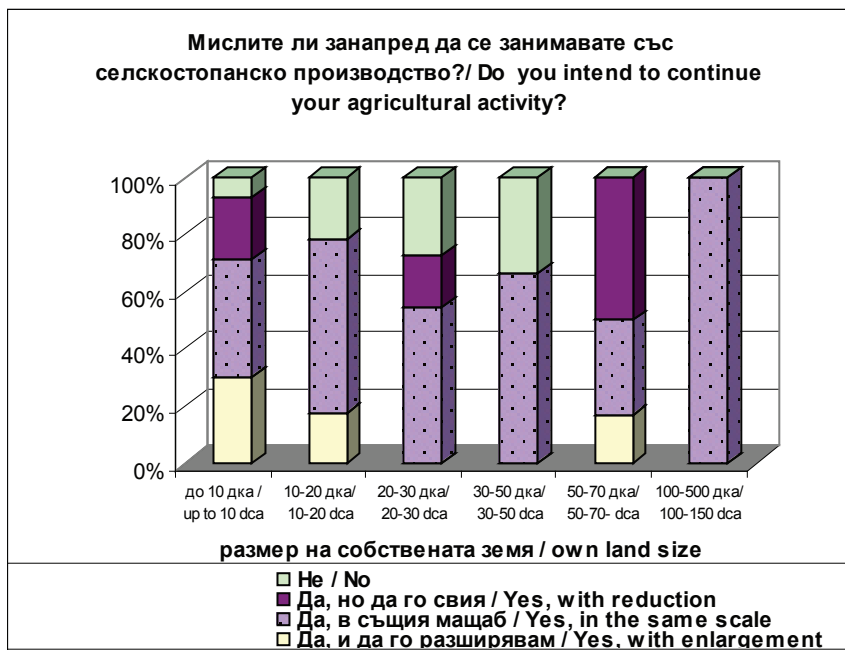
от досега с природата. Това са информирани хора с ценностна система и активна гражданска позиция, които заявяват, засега само на декларативно ниво, намерение да се включат в общностната земеделска политика, кандидатствайки по мерки, подпомагащи екологосъобразно производство и запазване на ландшафта.

Бъдещите нагласи на производителите на

селскостопанска продукция от Благоевградския регион са отразени на фиг. 6. Притежателите на най-малко земя са с най-силно изразено намерение да разширяват производството. Всеки пети иска да го разширява. Почти толкова искат да го свиват. Притежаващите 10-20 дка заявяват намерение да разширят производството, но по-голяма част декларират, че няма да се занимават

Фиг. 6
Fig. 6

Източник: Проведено ЕСИ, Благоевград, 2010 г.
Source: Empiric Sociologic Survey, Blagoevgrad, 2010

със земеделие. Делът на отказ расте и в групата на притежателите на 20-30 и 30-50 дка, но като цяло има заявен интерес към продължаване на производството. Притежателите на най-големи поземлени участъци са урегулирали производството и при тях тенденцията към устойчивост е категорично заявена.

Регистрираната висока екологична култура е предпоставка за трайно разпространение на проекологични практики. Оценката на земята като ценен природен ресурс гарантира щадящо отношение към природата и след изтичане на съответния период за подкрепа. В голяма част от европейските държави незаинтересоваността от проекологични практики, след „изчерпване” на съответната мярка, обезсмисля до голяма степен вложения финансов ресурс и ангажирания административен капацитет.

Заклучение

Резултатите от проведеното през 2010 г. в 52 гнезда на област Благоевград ЕСИ „Екологичната култура на производителите на селскостопанска продукция” и направеният в доклада анализ ни дават основание да обобщим изводи, които са представителни за мнението на жителите на се-

лата от региона, на възраст над 18 години.

Информацията от теренното проучване е еднопосочна и отчита висока екологична култура на земеделците от региона, която се изразява в следното:

- Трима от четирима респонденти смятат, че е по-важно да запазят качествата на земята за следващите години, отколкото сега да получат по-голяма реколта;

- Всеки втори отговаря, че оценява екологичните практики като средство за опазване на околната среда, за всеки четвърти те са средство за получаване на допълнителни доходи, всеки десети ги оценява като възможност за навлизане в нови пазарни ниши, което е съществен факт при дребноплощното производство;

- Девет от десет респондента се съобразяват с качествата на обработваната от тях земя при избор на земеделската култура, която възнамеряват да отглеждат;

Добрата информираност за новия период на ОСП и заявеният интерес да продължат да се занимават с производство, в съчетание с висока екологична култура на респондентите, която определяме като конкурентно предимство, са предпоставка за евентуално бъдещо повишаване на ефективността от приложението на ОСП у нас.

ЛИТЕРАТУРА

Ковалски, А. 2009. Необходимост от промяна на ОСП в условията на финансова криза. Икономика и управление на селското стопанство, № 3, с. 3.

Мантарова, А. 2010. Измерения на екологичната култура. В: Екологичната култура в модернизиращото се общество. "Авангард Прима". 202 с. с.81-120. ISBN 978-954-323-724-1.

Русчева, Д. 2000. Продоволствени ресурси на България. „ГорексПрес”. с. 153 ISBN 954-616-059-8.

The ecological culture of the Bulgarian agricultural producer – competitive advantage within the new CAP

P. YOVCHEVSKA

Institute of Agricultural Economics – Sofia

(Summary)

In the report are presented results from empirical sociological survey, carried out in 2010 on the territory of Blagoevgrad district. The results are representative for the agricultural producers from the region, which is known as a small-scale production region. The high ecological culture of the respondents and their attitude for future economic activity registered by the sociological survey represents a potential possibility and competitive advantage for successful application of the new budget and reference frame of CAP which will apply after 2013. The results are showing that in the region exists sustainable correspondence between the natural resources and the agricultural activity. This is substantial pre-condition for preserving the ecological balance, landscape, nutrition safety and quality, which are main requirements for the producers and stemming from the latest amendments in the oldest community policy- CAP.

Key words: Bulgarian agricultural producer, ecological culture, competitive advantage, CAP

Статията е постъпила в редакцията на 7.X.2011 г.